

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СЕЛІ

Гафурова О. В., Муржак А. С.

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

У даній статті проаналізовано основні проблеми розвитку дошкільної освіти у сільській місцевості. Охарактеризовано правове регулювання функціонування дошкільних навчальних закладів, а також забезпечення доступу сільських дітей до якісної дошкільної освіти, надання соціальних гарантій працівникам сільської освіти.

Ключові слова: соціальна сфера села, мережа дошкільних навчальних закладів, дошкільний навчальний заклад, працівники сільської дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Дошкільна освіта існує як самостійна система галузі освіти і обов'язковою складовою неперервної системи освіти в Україні. Вона гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання і покликана підготувати дитину до активного суспільно-корисного життя, подальшого навчання. Згідно із Законом України від 23 травня 1991 року «Про освіту» дошкільна освіта та виховання здійснюються в сім'ї, дошкільних навчальних закладах у взаємодії з сім'єю і мають на меті забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання (ст. 33). Дошкільна освіта повинна створювати фундаментальні основи для подальшого продовження освіти [1, с. 80 – 81].

Перед сільською дошкільною освітою сьогодні стоїть ряд проблем, зокрема: недостатнє фінансування, неналежна організація харчування дітей, відсутність кваліфікованих кадрів, застаріла матеріально-технічна база. Кількість дошкільних навчальних закладів (далі – ДНЗ) у сільській місцевості за 1990 – 2012 рр. зменшилася з 12,6 тис. до 9,5 тис. На кінець 2012 р. у сільських ДНЗ налічувалося 313 тис. дітей, частка охоплення дітей такими закладами освіти на селі становила 38% (тоді як у місті – 69%). Найбільший дефіцит місць у дошкільних закладах має місце в Івано Франківській, Волинській, Сумській, Полтавській та Закарпатській областях [2]. В таких умовах саме держава має забезпечити належні правові гарантії для отримання сільськими мешканцями якісної, доступної та безоплатної дошкільної освіти та збереження мережі закладів, які надають послуги в зазначеній сфері.

Мета статті – дослідити основні проблеми розвитку мережі закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості. Розглядаються проблеми правового регулювання функціонування цих закладів, забезпечення доступу сільських дітей до якісної дошкільної освіти, надання соціальних гарантій працівникам сільської освіти.

Стан досліджень. Питанням правового регулювання соціального розвитку села присвячені наукові роботи таких відомих юристів – аграрників, як А.І. Бобильов, В.М. Єрмо-

ленко, М.І. Козир, О.О. Погрібний, А. М. Стагіва, Н.І. Титова, О.В. Чичкін, В.З. Янчук та інші. Однак комплексне дослідження правових проблем розвитку дошкільної освіти на селі не проводилося.

Виклад основного матеріалу. За радянських часів потреба у дошкільній освіті зумовлювалася необхідністю максимального залучення обох батьків на роботу у колгоспи та радгоспи. Влада намагалася забезпечити село необхідною кількістю закладів дошкільної освіти за рахунок засобів сільськогосподарських підприємств. Так, з метою залучення матерів до виробничої діяльності Законом Української РСР від 17 квітня 1959 р. «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» [3] передбачалося: «...максимально розширити мережу дошкільних дитячих установ. Рекомендувати колгоспам ширше розгорнути будівництво постійно діючих садків, ясел із тим, щоб у найближчі роки кожний колгосп мав дошкільні дитячі установи» (ст. 20).

Згодом була прийнята Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів ССРСР від 21 травня 1959 р. № 558 «Про заходи щодо подальшого розвитку дитячих дошкільних закладів, покращення виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку» [4], яка передбачала прийняття заходів щодо додаткового (надпланового) розширення мережі дитячих дошкільних установ за рахунок пристосування придатних будівель і здешевлення планового будівництва дитячих дошкільних установ (пп. а) п. 3).

У Постанові Ради Міністрів Української РСР від 6 квітня 1963 р. № 428 «Про розгортання сітки дошкільних дитячих закладів у колгоспах і радгоспах Української РСР», указувалось на необхідність відкриття у кожному колгоспі і радгоспі ясел-садків з метою охоплення дітей матерів, які працюють, а також на забезпечення роботи сезонних дитячих садків на період польових робіт [5, с. 25 – 27].

У сучасних умовах більшість дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості переведені на баланс сільських рад, які наділені відповідними повноваженнями у сфері дошкільної освіти, наприклад: встановлюють, не нижче визначених Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України мінімальних нормативів, обсяги бюджетного фінансування закладів освіти, установ, організацій системи освіти, що є комунальною власністю, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання; забезпечують розвиток мережі закладів освіти та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування; здійснюють соціальний захист працівників освіти, дітей, учнівської і студентської молоді, створюють умови для їх виховання, навчання і роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного та фінансового забезпечення; організовують облік дітей дошкільного та шкільного віку, контролюють виконання вимог щодо навчання дітей у закладах освіти; вирішують у встановленому порядку питання, пов'язані з опікою і піклуванням про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, дітей-сиріт, захист їх прав, надання матеріальної та іншої допомоги; забезпечують у сільській місцевості регулярне безкоштовне підвезення до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників; організовують професійне консультування молоді та продуктивну працю учнів; визначають потреби, обсяги і розробляють пропозиції щодо державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для регіону (ст. 32 Закону України від 21 травня 1997 року «Про місцеве самоврядування в Україні») [6].

Управлінська діяльність органів місцевого самоврядування в сфері дошкільної освіти направлена на виховання, що здійснюється у сім'ї, дошкільних навчальних закладах у

взаємодії з сім'єю і має на меті забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання [7, с. 76].

Держава має приділяти більше уваги розвитку сільської дошкільної освіти. Адже наявність мережі сучасних освітніх закладів сприяє залученню молоді та вирішенню демографічної проблеми у сільській місцевості. Завдячуючи вказаним заходам стає можливим забезпечити пріоритетність соціального розвитку села та спрямувати демографічну політику на зміну демографічних процесів на користь села, створити соціально-економічні умови для природного приросту сільського населення, всебічного розвитку сім'ї (ст. 1 Закону України від 17 жовтня 1990 року «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [8]).

Національною доктриною розвитку освіти, затвердженою Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347[9], розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти в сільській місцевості було визнано одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти (п. 2). Державною програмою розвитку соціальної сфери села до 2005 року, затвердженою Указом Президента від 15 липня 2002 р. № 640/2002[10], передбачалися, зокрема: відновлення, добудова і спорудження шкіл та дошкільних навчальних закладів у селах, де налічувалося понад 50 дітей шкільного віку та які розташовані на відстані понад 3 км від населених пунктів; там, де є такі заклади, – створення комплексів «загальноосвітній навчальний заклад – соціально-культурний центр села» (п. 4). Але, як слушно зазначає професор А.М. Статівка, необхідно констатувати, що, Державна програма розвитку сфери села до 2005 року майже «провалилася». Вказані заходи здебільшого не були втілені в реальність [11, с. 149].

На сьогоднішній день у сфері розвитку освіти державна підтримка спрямовується на забезпечення: рівного доступу до високоякісної дошкільної та загальної середньої освіти; функціонування мережі дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів у сільській місцевості; реорганізації та утворення в окремих населених пунктах комплексів типу «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад», створення умов для функціонування загальноосвітніх навчальних закладів з малою чисельністю учнів (п. 6 Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року [12]). Держава передбачає додаткові гарантії щодо збереження мережі таких закладів на селі. Так, реорганізація або ліквідація діючих комунальних дошкільних навчальних закладів, а також дошкільних навчальних закладів, створених колишніми сільськогосподарськими колективними та державними господарствами, допускається лише за згодою територіальної громади (загальних зборів) села, селища, міста або на підставі результатів місцевого референдуму (ч. 6 ст. 16 Закону України «Про дошкільну освіту» [13]).

Не дивлячись на вказані заходи, ситуація із дошкільною освітою кардинально не змінилася. Так, маємо недостатню кількість дошкільних навчальних закладів у сільській місцевості, обмежене фінансування дошкільної освіти, що унеможливило відновлення роботи дошкільних навчальних закладів, будівництво нових закладів та модернізацію матеріально-технічної, навчально-методичної бази (Розділ II Державної цільової соціальної програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 629 [14]).

Варто згадати і про те, що в сільській місцевості існують проблеми із влаштуванням дітей у дитячі садки, незважаючи на запровадження обов'язкової дошкільної освіти для дітей старшого дошкільного віку (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про дошкільну освіту»). Вирішити цю проблему, на наш погляд, потрібно шляхом посилення державної підтримки ДНЗ. Адже, основна проблема сільських ДНЗ – це застаріла матеріально-технічна база, наявність приміщень, що не відповідають санітарним нормам. Таким чином, слід говорити про дефіцит ДНЗ, який не дозволяє виконувати положення Закону України «Про дошкільну освіту» щодо обов'язковості дошкільної освіти. Хоча законодавством декларується, що селу надається перевага порівняно з містом (у розрахунку на душу населення) у спорудженні об'єктів освіти (ст. 8 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в сільському господарстві»). Крім того, встановлюється, що таке спорудження здійснюється за рахунок державного і місцевого бюджетів (ст. 6 вищезазначеного Закону). На жаль, у видатках Державного бюджету України на 2013 рік окремо не передбачено коштів для фінансування дошкільної освіти, оскільки відповідно до Бюджетного кодексу України від 8 липня 2010 р. [15] – видатки, на дошкільну освіту віднесено до видатків, що здійснюються з місцевих бюджетів (ст. 88).

Забезпеченість кадрами ДНЗ знаходиться на межі кадрової кризи. Фактична відсутність молодих фахівців на ринку праці, що бажають працювати у комунальних ДНЗ, призводить до того, що реальні працівники ДНЗ задіяні на 1,5-2 ставки. Як тільки вихователі передпенсійного віку (яких зараз значна частина) почнуть виходити на пенсію, система ДНЗ зазнає неминучого колапсу [16, с. 87]. Ці дані свідчать про те, що професія вихователя на сьогодні не є престижною, незважаючи на передбачені законодавством соціальні пільги для цієї категорії працівників.

Однією з найгостріших проблем у цій сфері є проблема гарантування соціальних прав сільських працівників дошкільних закладів. Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963 «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників» [17], встановлено, що працівники дошкільних закладів (завідуючий і вихователі) відносяться до посад педагогічних працівників (п.п. 1, 2). Відповідно, соціальні гарантії, передбачені ст. 57 Закону України «Про освіту» [18] стосуються і вказаної категорії працівників. Зокрема для педагогічних працівників, що працюють у сільській місцевості, до таких гарантій віднесені: право на безплатне користування житлом з опаленням і освітленням, у межах встановлених норм. Хоча реалізація цього права пов'язана із рядом проблем. Зокрема залишається неврегульованим питання щодо умов за яких можливо отримати вказані пільги. Так, вищезазначеним Законом встановлено, що пільги на безплатне користування житлом з опаленням та освітленням надаються працівникам за умови, якщо розмір наданих пільг у грошовому еквіваленті разом із середньомісячним сукупним доходом працівника за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України в Постанові від 28 травня 2008 р. № 530 [19], та пенсіонерам за умови, якщо середньомісячний сукупний дохід сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (п. 4 ст. 57). Разом з цим Рішенням Конституційного Суду України від 22 травня 2008р. № 10-рп/2008 зміни, внесені підпунктом «в» підпун-

кту 1 пункту 49 розділу II Закону України від 28 грудня 2007 р. визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними)[20].

Крім того, такі працівники мають право на безоплатне отримання у власність земельної ділянки у разі: приватизації земельних ділянок, які перебувають у їх користуванні; одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності (ст. 118 Земельного кодексу України). Окремо вони можуть отримати земельну частку (пай) в процесі приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій. Вони безоплатно одержують у власність земельні ділянки в межах земельної частки (паю) працівника сільськогосподарського підприємства, установи та організації, розташованих на території відповідної ради, але не більше норм безоплатної передачі земельних ділянок громадянам, встановлених законом для ведення особистого селянського господарства (ст. 25 вищезазначеного кодексу).

Висновки. Отже, аналізуючи вищевикладене, ми можемо говорити про те, що правове регулювання дошкільної освіти потребує вдосконалення в частині фінансування ДНЗ. На наш погляд, особливо важливим стає здійснення підтримки указаних закладів за рахунок державних коштів. Крім того, у Законі «Про дошкільну освіту» необхідно передбачити розділ, який би визначав особливості правового регулювання розвитку дошкільної освіти у сільській місцевості. Вирішення проблеми дошкільної освіти має стати пріоритетним напрямом державної політики, оскільки якісна дошкільна освіта – запорука успіхів у досягненні середньої освіти.

Список літератури:

1. Мельниченко Н. Законодавче регулювання дошкільної освіти у країнах-членах ЄС та можливість застосування цього досвіду в Україні / Н. Мельниченко // Юридичний вісник. – 2011. – № 2. – С. 80 – 84.
2. «Першочергові заходи державної політики щодо вирішення соціально-економічних проблем сільського населення». Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1279/>.
3. Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Україні: РПР : Закон Української РПР від 17 квітня 1959 р. – К. : Рад. шк., 1959. – 26 с.
4. О мерах по дальнейшему развитию детских дошкольных учреждений, улучшение воспитания и медицинского обслуживания детей дошкольного возраста : Постановление ЦК КПРС и Совета Министров СССР от 21 мая 1959 года № 558 // Собрание постановлений СССР. – 1959. – № 12. – Ст. 69 – 70.
5. Довідник завідуючого дошкільним закладом: основні та інструктивні документи. – К. : Рад. шк., 1970. – 380 с.
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Шаповал Р. В. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти управління освітньою діяльністю / Р. В. Шаповал. – Наше право. – № 4(ч. 2). – 2010 р. – С. 74 – 78.
8. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві : Закон України від 17 жовтня 1990 року № 400-ХІІ [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Державна програма розвитку соціальної сфери села до 2005 року : затв. Указом Президента від 15 липня 2002 р. № 640/2002 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Статівка А. М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні : монографія / А. М. Статівка. – Х. : Право, 2007. – 208 с.
12. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова КМ України від 19 вересня 2007 року № 1158 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 № 2628-III [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
14. Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року : затв. Постановою КМ України від 13 квітня 2011 року № 629 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. Бюджетний кодекс України: Закон від 8 липня 2010 року № 2456-VI [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
16. Комплексне дослідження стану системи дошкільної освіти в Україні : Аналітичний звіт / Горський А. Є., Буданова О. Б., Барматова І. В., Овчар О. В. – К. : 2013. – 115 с.
17. Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
18. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 № 1060-XII [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
19. Деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 р. № 530 [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
20. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2008 р. № 10-рп/2008 «Зміни, внесені підпунктом «в» підпункту 1 пункту 49 розділу II Закону України» від 28 грудня 2007 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
21. Земельний кодекс України : Закон від 25 жовтня 2001 року № 2768-III [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Гафурова Е. В., Муржак А. С. Правовые проблемы развития дошкольного образования на селе / Е. В. Гафурова, А. С. Муржак // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 1. – С. 396-402.

В данной статье проанализированы основные проблемы развития дошкольного образования в сельской местности. Охарактеризованы правовое регулирование функционирования дошкольных учебных заведений, а также обеспечение доступа сельских детей к качественному дошкольному образованию, предоставление социальных гарантий работникам сельского образования.

Ключевые слова: социальная сфера села, сеть дошкольных учебных заведений; дошкольное учебное заведение; работники сельского дошкольного образования.

LEGAL PROBLEMS OF PRESCHOOL EDUCATION IN THE COUNTRYSIDE

Gafurova O. V., Murzhak A. S.

National University of Bioresources and Use of Natural Resources, Kyiv, Ukraine

The main problems of preschool education in rural areas are analyzed in this article. Particular attention is paid to the need of ensuring appropriate legal guarantees for rural residents of high-quality, accessible and free preschool education and conservation of institutions that provide services in this field.

The state should pay more attention to the development of rural preschool education. Indeed, the presence of a network of modern educational institutions promoting the involvement of young people and address the demographic problem in rural areas. The main problem of rural preschools is outdated physical infrastructure and availability of facilities that do not meet health standards. In addition, the network of these institutions continues to steadily decline, despite the fact that the legislation establish additional guarantees for their safety. The lack of appropriate institutions can not comply with the provisions of the Law of Ukraine «On Preschool Education» on its obligation. Although the law declares that the village is preferred compared to the city (per capita) in the construction of education establishments (Article 8 of the Law of Ukraine «On the priority of social development of rural areas and agriculture in the national economy»).

The legal regulation of preschool education needs to be improved in terms of funding the network of preschool institutions. The Law of Ukraine «On the priority of social development of rural areas and agriculture in the national economy» states that the construction of these facilities is carried out by state and local budgets (Article 6 of above mentioned Law). Given the fact that in current conditions most of the institutions transferred to the balance of village councils, so the financing is providing by local budgets. But as a rule, these funds are not sufficient for their proper maintenance. Therefore, supporting these institutions from public funds becomes very important.

For proper legal regulation of preschool education in rural areas in the Law of Ukraine « On Preschool Education» offered to provided a separate section.

Key words: social area, network preschools, preschool, preschool education of rural workers.

Spisok literaturi:

1. Melnichenko N. Zakonodavche reguluvannya doshkilnoyi osviti u krayinah-chlenah ES ta mozhlivist zastosuvannya tsogo dosvidu v Ukraini /N. Melnichenko//Yuridichniy visnik. – 2011. – № 2. – S. 80 – 84.
2. «Pershochergovi zahodi derzhavnoyi politiki schodo virishennya sotsialno-ekonomichnih problem silskogo naselennya». Analitichna zapiska <http://www.niss.gov.ua/articles/1279/>.
3. Pro zmitsnennya zv'yazku shkoli z zhittyam i pro dalshiy rozvitok sistemi narodnoyi osviti v Ukrayinskiy PCP: Zakon Ukrayinskoyi RSR vid 17 kvitnya 1959 p. – K. : Rad. shk., 1959. – 26 s.
4. O merah po dalneyshemu razvitiyu detskih doshkolnyih uchrezhdeniy, uluchshenie vospitaniya i meditsinskogo obsluzhivaniya detey doshkolnogo vozrasta: Postanovlenie TsK KPRS i Soveta Ministrov SSSR ot 21 maya 1959 goda № 558// Sobranie postanovleniy SSSR. – 1959. – № 12. – St. 69 – 70.
5. Dovidnik zaviduyuchogo doshkilnim zakladom: osnovni ta instruktivni dokumenti. – K. : Rad. shk., 1970. – 380 s.
6. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukraini: Zakon Ukraini vid 21.05.1997 № 280/97-VR [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Shapoval R. V. Organi mistseвого samovryaduvannya yak sub'ekti upravlinnya osvitnoyu diyalnistyu / R. V. Shapoval. – Nashe pravo. – № 4(ch.2). – 2010 r. – S. 74 – 78.
8. Pro prioritetnist sotsialnogo rozvitku sela taagropromislovogo kompleksu v narodnomu gospodarstvi : Zakon Ukraini vid 17 zhovtnya 1990 roku № 400-III [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Natsionalna doktrina rozvitku osviti : zatv. Ukazom Prezidenta Ukraini vid 17 kvitnya 2002 r. № 347/2002 [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Derzhavna programa rozvitku sotsialnoyi sferi sela do 2005 roku : zatv. Ukazom Prezidenta vid 15 lipnya 2002 r. № 640/2002 [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Stativka A. M. Organizatsiyno-pravovi pitannya sotsialnogo rozvitku sela v Ukraini : monografiya / A. M. Stativka. – H. : Pravo, 2007. – 208s.
12. Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi tsilovoyi programi rozvitku ukrayinskogo sela na period do 2015 roku: Postanova KM Ukraini vid 19 veresnya 2007 roku № 1158 [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Pro doshkilnu osvitu: Zakon Ukraini vid 11.07.2001 № 2628-III [Elektronniy resurs] // ZakonodavstvoUkrayini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
14. Derzhavna tsilova sotsialna programa rozvitku doshkilnoyi osviti na period do 2017 roku: zatv. Postanovoyu KM Ukraini vid 13 kvitnya 2011 roku № 629 [Elektronniy resurs] // ZakonodavstvoUkrayini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
15. Byudzhetniy kodeks Ukraini: Zakon vid 8 lipnya 2010 roku № 2456-VI [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Kompleksne doslidzhennya stanu sistemi doshkilnoyi osviti v Ukraini : Analitichniy zvit / Gorskiy A. E., Budanova O. B., Barmatova I. V., Ovchar O. V. – K. : 2013, – 115 s.
17. Pro zatverdzhennya pereliku posad pedagogichnih ta naukovopedagogichnih pratsivnikov : Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 14 chervnya 2000 r. № 963 [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
18. Pro osvitu : Zakon Ukraini vid 23 travnya 1991 № 1060-XII [Elektronniy resurs] // ZakonodavstvoUkrayini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
19. Deyaki pitannya sotsialnogo zahistu okremih kategoriy gromadyan postanova Kabinetu Ministriv Ukraini vid 28 travnya 2008 r. № 530 [Elektronniy resurs]// Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
20. Rishennya Konstitutsiynogo Sudu Ukraini vid 22 travnya 2008r. № 10-rp/2008 «Zmini, vneseni pidpunktom «v» pidpunktu 1 punktu 49 rozdlu ii Zakonu Ukraini» vid 28 grudnya 2007 r. [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.
21. Zemelniy kodeks Ukraini : Zakon vid 25 zhovtnya 2001 roku № 2768-III [Elektronniy resurs] // Zakonodavstvo Ukraini. – Rezhim dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua>.